

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

**INTEGRÁLT VÁROSFEJLESZTÉS AZ EURÓPAI UNIÓ KELETI ÉS NYUGATI
TAGÁLLAMAIBAN – ROMÁNIA ÉS NÉMETORSZÁG ESETE**

**Integrated Urban Development in the Eastern and Western member states of the
European Union – The Cases of Romania and Germany**

PINTÉR Tibor

Összefoglalás

Kelet-Közép-Európa térszerkezete szemmel is látható és adatokban is tapasztalható változásokon megy át az utóbbi évtizedekben. A politikai rendszerváltás, a gazdasági szerkezetváltás, az EU-hoz való csatlakozás és intézményi közeledés kiegyenlítetlenül hat a globalizáció által érintett területre. Az Európai Unió területi fejlesztési politikájának meghatározó eleme a városi terek fejlesztése. A tanulmányban két EU-s tagállam, Románia és Németország városfejlesztési tapasztalatai olvashatók. Az integrált városfejlesztés legfontosabb ismertetőjegyeinek bemutatása után arra térek ki, hogy milyen korlátai maradtak napjainkra is az alkalmazott szemléletnek. A tanulmány mindkét ország esetében bemutatja, hogy melyek azok a konkrét városrégióhoz köthető tapasztalatok, amelyek a leginkább megfeleltethetők az elméleti részben ismertetett elméleti és közösségi dokumentációs háttérnek. Az előzetes várakozásoknak megfelelően a nyugat-európai ország esetében sokkal erőteljesebb szerepet játszanak a városfejlődés előmozdításában az üzleti és civil szféra szereplői. Romániában meghatározóak a központi kormányzat által megfogalmazott perspektivikus tervdokumentumok.

Kulcsszavak: városhálózat, térszerkezet, területi tőke, területi fejlesztés

JEL kód: R1, P5.

Summary

The spatial structure of the macro region of Eastern-Central-Europe is producing great changes in the quantitative sphere, but these changes are also viable by our eyes. The change of the political system, the changes in the economic structure and output, the EU-accession, and the institution building issue causes an unbalanced process in these cases. There is a great deal of theoretical knowledge and empirical data in the field of the economic growth and its connections with the spatial structure. The development of urban spaces is a key element of the regional policy of the European Union. The paradigms of the integrated urban development have got also constraints in the study I mention some of them. In the study are two EU-member state's urban development experiments to read. The work presents, for each country, what are the specific city region related experiences, which most correspond to the theoretical background and Community Documentation. Matching the preliminary expectations in the case of the western European country, the actors of the

business and civic sphere play a much stronger role in the urban development. In the development practice of Romania, the plan documents are prominent, which are

formulated by the members of the central government.

Keywords: *city network, spatial structure, territorial capital, territorial development*

Bevezetés

Kelet-Közép-Európa térszerkezete szemmel is látható és adatokban is tapasztalható változásokon megy át az utóbbi évtizedekben. A politikai rendszerváltás, a gazdasági szerkezetváltás, az EU-hoz való csatlakozás és intézményi közeledés kiegyenlítetlenül hat a globalizáció által is érintett területre. Igen sokat tudunk már a gazdasági növekedés és a térszerkezet kapcsolatáról, ezen ismeretanyag birtokában gazdaság- és társadalompolitikai beavatkozásokra tettek javaslatot szakértők a térségre vonatkozóan [Faragó 2006, Lengyel – Rechnitzer 2004, Szabó 2014]. A világgazdaság és az EU többrétegű válsága természetesen a biztosnak hitt válaszok újraértékelésére és az eddig is megoldatlannak ítélt problémák újraértékelésre int minket.

Munkámban a fenntartható, integrált városfejlesztéssel foglalkozom. Az Európai Unió – nem függetlenül a mintegy öt-hat éve tartó pénzügyi-gazdasági-intézményi – válságtól egyre nagyobb figyelmet szentel a városi térségeknek [Barta 2009]. Ennek egyik legfontosabb oka, hogy a gazdasági növekedés motorjainak, az innovációs miliő színhelyének tekinthetjük az urbánus tereket. Mindemellett azonban azt is belátták mára, hogy számos válságjelenség hordozói is ezek a nagyvárosi terek [Grigorescu et al 2012, Hamvas 1983]. A különböző – tudományosan értelmezhető és relevánsnak tartott – szférák szempontjainak integrálásával és a fenntarthatóság középpontba kerülésével új típusú keretrendszer forrta ki magát [Tóth 2009].

Az írás első fejezetében kifejtem, hogy mely területek összekapcsolására utal az „integrált” kifejezés az emlegetett megközelítésben. Ezt követően utalok arra, hogy mindezek összhangba hozhatók-e egymással, ilyen módon egyfajta fenntarthatóság elérhető-e a jövőben.

A tanulmány második fejezetében pedig Románia és Németország városházat-fejlesztési koncepcióinak és legjobb tapasztalatainak bemutatásával mutatok rá a közösség keleti és nyugati mintázatainak különbségeire. Ezek a megállapítások azonban a magyar városfejlesztési politika és a magyar városfejlesztési gyakorlat számára is értékesek lehetnek.

Anyag és módszer

A tanulmány kutatási módszere alapvetően szakirodalmi forrásmunkák megállapításainak szintetizáló összegzése. Mindezek mellett az európai uniós és nemzetállami szintű politikai tervdokumentumok egymással és a szakirodalmi megállapításokkal való összevetése jelentette a dolgozat összeállításának módszertani hátterét.

A gazdasági, társadalmi és környezeti aspektusoknak való együttes megfelelés

A fenntartható, integrált városfejlesztés koncepciója az Európai Unióban az egyik legdivatosabb területpolitikai elképzelés. Az urbanizációs elmaradottság ugyanis a perifériát meghatározó jegyek egyike [Borzán 2004]. Mindez azt jelenti, hogy a gazdasági, a társadalmi és a környezeti szempontok együttes kezelésével hosszabb időtávra tervezve fenntartható pályára kell állítani a városfejlesztést. Nem elég ezeknek a szempontoknak az együttes

kezelése, minden bizonnyal másfajta irányítási struktúrák is kellene az újfajta fejlesztési elképzelések magvalósításához. Barta Györgyi szerint mindez további ismertetőjegyeket hordoz magán, ilyenek a „...különböző területi és időbeli szintek (az akcióterületek, városrészek és a város egészének, valamint a város régiójával való kapcsolatának, illetve múltjának, jelenének és a jövőjének) összekapcsolása, a lakosság és a helyi szereplők bevonása a tervezés folyamatába, valamint a többszintű finanszírozás megoldása. Ebben a gondolatmenetben a várostervezés és a tervek megvalósítása alapvetően helyi kezdeményezésű folyamat” [Barta 2009, p.1.].

A gazdasági szempontok miatt elengedhetetlennek tűnik, hogy városi térségek fejlesztésében gondolkodjunk. Az európai kontinens országai nem tűnnek versenyképesnek hosszabb távon, a gazdasági teljesítmény dinamizálása könnyebb lehet a városi térségek megerősítésével [Malecki 2002]. A regionális gazdaságtan alapállását támogatja a ma már mindinkább elfogadott szemlélet, miszerint a gazdasági teljesítmény dinamizálói nemcsak a klasszikus, statikusan szemlélt méretgazdaságossági okok. A földrajzi koncentrációból fakadó előnyök minél jobb kihasználása növelheti az innovációs tevékenység intenzitását, hozzájárulhat az innováció által vezérelt társadalmi-gazdasági erőter³ megtestesítőinek, a klasztereknek, mint új mikrogazdasági egységeknek a létrejöttéhez [Lengyel – Rechnitzer 2004].

Az ipari forradalom idején és a kapitalizmus hajnalán is nagy szerep jutott a városoknak. A gazdasági erő, a kulturális tőke, az újabb életmódok hordozói a városok voltak. Amint csökkenni kezdett az államok gazdasági szerepvállalása, a globális térben lejátszódó gazdasági akciók száma megnőtt, a régiók és a szupranacionális szervezetek, integrációk lassan egyazon szintre kerültek a jó ideje „klasszikusnak” számító nemzetállami kormányokkal [Lukács 2003]. Megjegyzendő az is, hogy területi koncentráció nemcsak országokon belül figyelhető meg, hanem európai szinten is [Szabó 2014].

Ilyen módon nem csodálkozhatunk azon, hogy a városi térségek iránti érdeklődés megnőtt, a gazdasági teljesítmény hordozói itt koncentrálnak a kutatások alapján [Malecki 2002]. Nemcsak a gazdasági növekedését generáló tényezők nagyfokú koncentrációja, hanem egyéb faktorok sűrűsödése is megtalálható ezekben a régiókban a tudományos főáram szerint:

- a gazdasági agglomerációkból fakadó klasszikus közgazdaságtani, mérhető előnyök;
- a hallgatólagos tudás hasznosítását segítő atmoszféra;
- innovatív, főleg a technológiai fejlődést segítő környezet, miliő;
- nagyobb hajlandóság az alternatív energiahasznosítási módok kifejlesztésére, alkalmazására;
- az emberi önmegvalósításra – Maslow után – alkalmas biztosító tényezők;
- nemzetközi, magas „korszerűségi koefficiensű”⁴ humántőke;
- az újfajta, klaszteralapú gazdasági fejlődés kulcstényezői;
- az épített környezet innovatív megoldásai.

A sort lehetne folytatni, azt azonban ebből is láthatjuk, hogy meghatározó tényezőkről, rendkívül meggyőző elemekről van szó. Minden írás kiemeli azt is, hogy az urbanus tereknek több csoportja figyelhető meg, egy bizonyos szintet túllépve azonban urbanizációs hátrányok

³ Michael E. Porter kompetitív fejlődélméletére utalok.

⁴ José Ortega y Gasset korszerűtlenségi koefficiens kifejezésének kifordítása, nem az eredeti forrásból, hanem Hamvas Bélának az irodalomjegyzékben található művéből származtattam ezt a fogalmat.

is megjelenhetnek, amelyek közül nem mindet tudják még mérsékelni a tudomány és a technika mai fejlettségi szintjén [Faragó 2006, Janos et al 2012]. A környezet nagyobb fokú igénybevétele jellemző ezekre a területekre, mindemellett biztató eredmények is születtek a metropolisztárségekben ezek kezelésére [Győri 2006, Szigeti et al 2013]. Emellett a különböző képzettségű, anyagi helyzetű, kultúrájú, anyanyelvű, vallású emberek térbeli elkülönülése miatt szegregációs problémák is felmerülnek, melyek szociális ellentétekhez is vezetnek. Mindezeket próbálja orvosolni manapság a fenntarthatóbb, integratív városok kialakításával a tudomány.

A társadalmi ellentétek kezelése úgy történhet meg, ha a városfejlesztési koncepciókba – demokratikus politikai intézményrendszerben gondolkodva – szélesebb körű társadalmi egyeztetésre hívjuk az embereket, akik így a városfejlesztők számára is ismertté teszik a számukra égető problémákat. Ráadásul a szubszidiaritás elvének megfelelően a helyi problémákról azok legjobb ismerői, a helyiek dönthetnek, ez pedig fokozza az eredményességet, mert ezen a szinten a legnagyobb a rálátás az esetleges gondokra [Földi 2009].

Azt sem szabad elfelejtenünk, hogy a Lipcsei Charta a fenntartható városokról többé-kevésbé szigorúan előírta úgynevezett integrált városfejlesztési stratégiákra (IVS) vonatkozó pályázatok kiírását, amelyek azonban elsöre nem sikerültek túlzottan jól, nem volt elég idő az elképzelések kiérlelésére. Mindez a várostervezőktől egy újfajta gondolkodást igényel, amelynek megalkotása minden bizonnyal több időt fog igénybe venni. A lassabban vagy nem átgondoltan kidolgozott stratégiák jellemzően a végrehajtási folyamatoktól veszik el az időt, ez a végcélok elérését nem segíti. Az IVS-ek pályázati mellékletei jelentek meg, amelyek az akcióterületeken megvalósítandó városközpont megújítását, vagy a szociális rehabilitációt célzó projekt támogatás megszerzésének formális feltételeit próbálták elérni. Szó nem volt tehát a városfejlesztés új szellemiségéről [Barta 2009].

A társadalmi folyamatok vizsgálatakor nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy mindig a lassabban végbemenő változások a jellemzőbbek. A Lipcsei Charta felhívta a figyelmet a makroszintű városfejlesztési koncepciók és a területrendezés terveinek szükséges összekapcsolására, városrészeinek és projekttárségeinek (akcióterületek) területi szintű komplex kezelésére, foglalkozott a központi irányítás és – ami jelen esetben központi kérdés – a helyi kezdeményezés szintjeinek kezelésével, vagyis a különböző területi és közösségi szintek közötti „munkamegosztással”, ezzel a társadalmi részvétellel [Hervainé 2008]. Az a tény, hogy a társadalmi részvételnek növekvő jelentőséget tulajdonítunk, valóban a posztmodern vagy posztindusztriális kor eredménye [Rechnitzer – Smahó 2011], de mindenképpen olyan jelenségekhez kötődik, amelyek a globalizáció rész-, illetve ellenfolyamataiként értelmezhetők.

Természetesen az európai gyakorlat országonként eltér, és nagyban függ a területi és településtervezési rendszer jellegétől, valamint a társadalmi részvétel szabályozottságától. A részvétel bizonyos könnyen elérhető és jó érdekérvényesítő képességgel rendelkező társadalmi (és/vagy érdek-) csoportokra és bevett formákra szorítkozik, így többnyire formális marad [Földi 2009]. Másik „szélsőséggént” valamilyen írásban rögzített szabályozott formát ölt, és tudatosan figyelmet fordít a társadalmi részvétel rejtett aspektusaira [Janos et al 2012], hatékonyságát pedig meghatározott indikátorok segítségével teszik mérhetővé.

A társadalmi részvétel kérdésköre (a nemzetközi gyakorlatban is) helyi szinten legtöbb esetben a rehabilitációra (integrált fejlesztésre) kijelölt városi területekre koncentrálódik. Ez

ugyanis az a területi szint, amelyen a nyugat-európai tervezők hatékonyan gondolják a társadalmi részvétel bizonyos (lakossági) formáit [Földi 2009].

A kelet-közép-európai térségben viszont a történelmi sajátosságok miatt a társadalommal nehezen fogadtatható el ez az új városfejlesztési áramlat, mert „...az önkormányzatok nem építenek, nem építhetnek a partnerségi struktúrákra, a partnerek tudására és közpolitikai felelősségének megteremtésére. A közép-európai fejlődés sajátossága a civil szféra gyenge jelenléte, marginális szerepe. E szektor fejlesztésének gátját jelenti az önkormányzati szféra szerepének túlhangsúlyozása. Az önkormányzatok szerepköre és a privatizált szolgáltatások közötti diszkrépancia arra utal, hogy az önkormányzatok a tradicionális várospolitikai és kevésbé az új városkormányzati modellek hívei.” [Hervainé 2008, p. 89.]. Ehhez társul az önkormányzatok évek óta tartó forráshiánya, amin az ezredforduló utáni jelentős eladósodás sem segített, sőt csak rontott a helyzeten [Csiszárík-Kocsir 2008].

Jellemző probléma ez a politikai-gazdasági átmeneten átesett térség számára, mert nem alkalmazhatja azokat az eljárásokat, terveket problémamentesen, melyek az elmúlt évtizedekben sikeresek voltak Nyugat-Európában. Erre magyarázatul szolgál az, hogy kétszer ugyanazt nem lehet végrehajtani, főleg időben és térben távolról nem. Emellett azonban annak is föl kellene merülnie a gondolkodóban, hogy a nyugati országok nagyfokú fejlődéséhez a keleti periféria szinten maradása is kellett, a status quo megszűnése pedig rámutat fenntarthatatlansági összefüggésekre.

A környezeti oldal és a gazdasági igények közti szembenállás tűnik a leginkább élesnek, nehezen tompíthatónak. Általában megemlítik, hogy a gazdaságilag prosperáló területeken nagyobb a környezet igénybevétele – még ha a fejletlenebb országokban lokálisan erősebb is a környezetszennyezés⁵ – nagyvárosokban csak mesterségesen fönntartott természetesnek tűnő felületek találhatók. Mindezek mellett energiapazarlók az épületek, nem tudják kellő mértékben elnyelni a hőt, nagy a zajártalom, a stressz, növekvő tendenciát mutat a légszennyezés [Győri 2006], több a nem egészséges ember, kiterjedtebb, drágább orvosi ellátórendszert kell működtetni, a sort sokáig lehetne folytatni, sokan megtették már helyettem. A városok fenntarthatósági kérdéseinek vizsgálatakor azzal a problémával is találkozunk, hogy a „város” határainak nincs – vagy nem feltétlenül van – természeti-környezeti jelentésük, mert gyakran összekapcsolódó ökoszisztémákat választanak el, így a kérdéskör értelmezése is nehézségekbe ütközik [Szigeti et. al 2013].

Mindeme összetett problémakört is lehet azonban bizonyos kutatók szerint együttesen kezelni. A fizikai, társadalmi-gazdasági, és ökonómiai kérdések harmonikus kezelésére tett javaslatot egy 2001-ben megjelent tanulmány [Pickett et. al 2001].

A szerzők arra utaltak írásukban, hogy feltűnőek és aggasztóak azok a folyamatok, amelyek a nagyvárosi környezetben jelentkeznek. A természet reprodukciós képessége csökken, a nagyvárosi terek hőszabályozása romlik, a gazdasági javak személyek közti koncentrációja erősödik, még az fizikai energiaszint rezgésszáma is diszharmonikusabb lesz. Úgy találták, hogy az integrált és fenntartható városfejlesztés mégis elképzelhető, mindössze arra van csak szükség, hogy valóságos képpel rendelkezünk a fejlődés mibenlétéről, ezeket megfelelő indikátorokkal mérni tudjuk. Nem módszertani hiányosságokról és tévúton járásról van szó minden bizonnyal és feltétlenül, hanem kiforratlan szemléletmódunkon és a tudományterületek túlzott elzárkózásán, specializációján múlik eddigi károkozásunk. Ez nem

⁵ Nem kell persze összefésülnünk a környezetszennyezés és környezetterhelés fogalmait.

jelenti azt, hogy könnyen megoldhatjuk gondjainkat, de azt igen, hogy a kapott eredmények ismeretében egy tanulási folyamaton átesve javíthatunk helyzetünkön [Pickett et. al 2001, p. 142.].

A legtöbben a paradigmaváltásban látnák a megoldást, Tóth Gergely (2009) például a fenntarthatatlanság logikáját adatokkal illusztrálva új közgazdaságtant javasol, ami bionómia néven a természet törvényeiből tanul, gazdasági teológiaként pedig magasabb rendű célokat követ [Tóth 2013].

Eredmények

Az Európai Unió tagállami tapasztalatai⁶

Az Európai Unió tagállamaiban a városhálózat-fejlesztési koncepciókat közösségi szintről is szabályozzák, még inkább kutatják tudományos eszközökkel. Az integrált városhálózatok fejlesztése már az Aalborg Charta megszületése óta napirenden van közösségi szinten, a későbbiekben azonban a policentrikus hálózatok megalkotása egyre markánsabban jelenik meg a célkitűzések között. A policentrikus városhálózatok kialakítását célozzák meg a közösség területpolitikai fejlesztési irányai és dokumentumai. Ez a koncepció olyan településhálózat kialakítását kívánja elérni, amelynek tagjai hozzávetőlegesen egyenrangúak gazdasági, demográfiai szempontból és a döntési hierarchia tekintetében is.

Meg kell jegyezni, hogy az EU területi fejlesztési dokumentumaiban, az utóbbi időben a gazdasági versenyképesség és a munkahely-teremtési lehetőségek elsőbbséget élveznek az integrált fejlesztési elképzelések környezeti pillérével szemben. Ebben erőteljes szerepet játszhat az a tény, hogy a kontinens gyenge makromutatói a gazdasági és társadalmi kérdések iránti erőteljesebb érzékenységre sarkallta a politikai és szakmai elitet.

A policentrizmus kifejezés arra utal, hogy egy adott területi entitásban a túlzottan erőteljes központ szerepét gyengíteni, szerencsésebb esetben ellensúlyozni szükséges, többközpontú térszerkezet kialakítása a cél. Egy ilyen kívánatos állapot létrehozására a dekoncentráció helyett a decentralizáció a megfelelő módszer. Az előbbi koncepció ugyanis csak látszólagos – főleg a központtól való anyagi függőségben rekedt – „funkció- és tevékenységleosztást” jelent, utóbbi viszont ténylegest. A globalizáció (vagy glokalizáció) pedig a változások ütemének gyorsulásával jár, ebben a környezetben az önálló döntésekre képes területek lehetnek képesek a tartós túlélésre [Farágó 2006].

Az ESPON⁷ kutatási projektjei közül az SGPTD (Secondary Growth Poles and Territorial Development in Europe: Performance, Policies and Prospects) elnevezésű foglalkozik az egyes európai országok várospolitikai koncepcióival, kifejezetten a másodlagos növekedési pólusokkal (second tier cities) és a városhálózatokkal. München és Temesvár esetében erre a forrásra támaszkodtam elsőképpen.

⁶ A fejezet alapjául szolgáló kutatást az alábbi projekt támogatta: TÁMOP-4.2.2.A-11/1/KONV-2012-0010 A Győri Járműipari Körzet, mint a térségi fejlesztés új iránya és eszköze.

⁷ Az ESPON (European Observation Network for Territorial Development and Cohesion) program 27 uniós tagország mellett Izlandra, Liechtensteinre, Norvégiára, Svájcra terjed ki. Célja, hogy a területfejlesztési politika az Unió, a tagországok és a régiók szintjén egyaránt megalapozásra kerüljön, valamint az, hogy egy európai szintű tudományos kutatási hálózatot hozzon létre a területfejlesztés témakörében. A Lisszaboni Szerződés 174. cikkében szereplő azon megállapítás, miszerint a gazdasági és társadalmi kohézió előmozdításának érdekében csökkenteni kell a fejlettség területi különbségeit, jelzi és igazolja az ESPON program jelentőségét.

Románia városhálózat-fejlesztési tervei, sikeres mintái

Románia térszerkezetét első ránézésre policentrikusnak mondhatjuk, mert 7 regionális centrum is 300 000-nél több lakost olvaszt magába. Bukarest a K+F ráfordítások tekintetében jelentős részarányal rendelkezik, de az egy főre jutó jövedelmi adatokat figyelembe véve már nem beszélhetünk a főváros dominanciájáról. „Egyéb területi egységeknek nehéz túlszárnyalniuk az egykori centralista gazdaságpolitikát folytató poszt-socialista országok fővárosainak az elmúlt rendszerből öröklött országos szintet meghaladó fejlettségét” [Borzán 2004, p. 99.]. A nemzeti fejlesztési tervek közül a területi tervezés stratégiai dokumentuma⁸ 2030-ig fogalmaz meg célkitűzéseket az ország területének fejlesztésére vonatkozóan. Az egyik domináns prioritása a dokumentumnak, hogy 7 növekedési pólust hozzon létre a Bukaresten kívüli nagyvárosok támogatásával, ezek a városok a következők: Iasi, Constanta, Ploiesti, Craiova, Temesvár, Kolozsvár és Brassó.

Az alábbi táblázat a tervdokumentumban meghatározott városokról és a fővárosról, Bukarestről tartalmaz adatokat a 2010. évre vonatkozóan. Látható, hogy Iasi, Ploiesti, és Craiova a nagyobb városok között gyengébb fejlettségűnek számít.

Mindegyik város közös jellemzője, hogy a politikai rendszerváltás erőteljes gazdasági visszaeséssel is párosult, valamint az ipari szerkezetváltás igénye is fölmerült, mindezt pedig erőteljes társadalmi polarizációhoz és hihetetlen mértékű környezetszennyezéshez és környezetterheléshez is vezetett [Grigorescu et al. 2012].

1. táblázat: Románia legnagyobb városainak fontosabb mutatói 2010-ben

Város	Lakosság	GDP/fő euróban	Vállalkozások száma
Bukarest	1 937 421	13 760,8	104 787,0
Kolozsvár	307 136	7 258,2	16 681,0
Temesvár	306 854	8 873,4	13 906,0
Iasi	304 043	4 635,5	10 912,0
Constanta	300 385	6 944,7	13 135,0
Craiova	298 751	4 568,6	9 811,0
Brassó	276 354	7 024,3	11 399,0
Ploiesti	226 688	n. a.	7 474,0

Forrás: Eurostat adatbázis: Cities (Urban Audit), Metropolitan Regions.

Vannak politikai próbálkozások, amelyek a ma is centralizált és unitárius Romániát egy decentralizáltabb országgá kívánják változtatni a világgazdaság és Románia gyenge teljesítménye azonban nem erre a célra koncentrálnak az erőforrásokat, ráadásul a civil társadalom részvétele sem erőteljes a politikai döntéshozatalban [Ianos et al. 2012].

A fentebb hivatkozott fejlesztési terv Bulgáriával igen erőteljes társadalmi-politikai-gazdasági kapcsolatokat vizionál, ezek mellett pedig Budapest, Odessa, Thesszaloniki, Isztambul, valamint Belgrád és Kisinyov fontos külgazdasági partnervárosként vannak föltüntetve a dokumentumban.

⁸Strategic Concept of Territorial Development - SCTD 2030.

A 2030-ig szóló fejlesztési koncepció (konkrétan annak 25. oldalán szereplő ábrája) arra hívja föl figyelmünket, hogy Bukarest környékén észak-déli és kelet-nyugati irányban is rendkívül nagy kiterjedésben található policentrikus hálózatok, ettől különülve azonban csak Kolozsvár környékén helyezkedik el jelentős többközpontú tömörülés. Temesvár és Arad viszonylagos közelségük ellenére inkább külön utakon járnak nemzetközi kapcsolataikat építve, ennek a későbbi példánknál lesz jelentősége.

A nemzeti várospolitikai prioritásai a következő pontokban foglalhatók össze a Bukaresten kívüli 7 legnagyobb településre vonatkoztatva [SCTD 2008]:

- A városok területi túlterjeszkedését meg kell gátolni.
- Fenntartható, versenyképes és területi kohézióval bíró városokat és várostérségeket kell megalkotni.
- A lakás- és ingatlanhelyzet áldatlan állapotainak kell változtatni.
- A lakosság kockázati kitettségét csökkenteni kell a műszaki és természetes veszélyekkel szemben (itt a vegyipar, energiatermelés és a lepusztuló természetes felszín elleni védelem erősítése meghatározó).

A területpolitikai célkitűzésekből látható, hogy realista képet festettek a romániai helyzetről, nem szabad azonban arról sem megfeledkeznünk, hogy bizonyos infrastrukturális fejlesztésekkel és városképrendezéssel jelentős eredményeket értek el Romániában, amely a kereskedelem, a turizmus és a külföldi működőtőke beáramlása szempontjából a jövőben fejlődést hozhat. A belső, emberi erőforrások megerősítésével lehet viszont hosszabb távon kiegyenlített társadalmi-gazdasági fejlődést elérni, ebben viszont kevés pozitív példával szolgál keleti, délkeleti szomszédunk. Policentrikus városhálózati együttműködésre nehéz példát mondani, egyes városok és régiók fejlesztése azonban megemlíthető.

Az ESPON SGPTD projektje föl hívja a figyelmünket Temesvár esetére, amely fekvéséből adódóan az Olaszországból, Ausztriából, Németországból és Hollandiából Romániába áramló tőke egyik fogadóvárosa volt. Emellett az ország nyugati régiójának növekedési motorjaként is szolgált. Két tényező miatt játszik vezető szerepet a többi nagyvárossal, bizonyos tekintetben a fővárossal szemben is: komplex oktatási és kulturális központ; fiatal, kozmopolita és képzett lakossággal rendelkezik. Temesvár városrégiójára Romániában először készült fejlesztési koncepció 2000-ben, amelyben az integrált fenntarthatóság követelményét fogalmazták meg a városfejlesztéssel szemben. A város mára Románia legmagasabb jövedelmű funkcionális városrégiójának magjává vált, amelyben a logisztikai iparág, az autóiipari beszállítók, energiaszolgáltatók, az élelmiszeripar, kozmetikai cikkek gyártása is otthonra leltek. A kedvező földrajzi fekvés és a jó minőségű úthálózat, valamint a regionális jelentőségű repülőtér mind a város sikerének alapját képezik, mindemellett a turizmus jelenti a legnagyobb bevételi forrást, mivel a város-rehabilitációs programmal sikerült vonzóvá tenni az idegenforgalom számára a települést, amelyet a vendéglátóhelyek magas színvonalú szolgáltatásainak nyújtásával támogatnak. Komoly akadályozó tényezőt jelent azonban az, hogy a szomszédos nagyobb településekkel – mindenekelőtt Araddal – nem alakult ki tartós együttműködés, mindez azt jelenti, hogy klasszikus értelemben vett városhálózat nem veszi körbe Temesvárt. Tradicionális eleme a román várospolitikának, hogy a közeli nagyvárosok a központi támogatásokért folyó versenyben egymást riválisként és nem partnerként szemlélik, mindezt támogatja az ország centralizált berendezkedése is [Popescu 2011]. A várost észak-déli irányban érintő gyorsvasút fejlesztéséről is hamarabb sikerült megállapodni Szegeddel mint Araddal, a szerb Zrenjanin (Nagybecskerek) és Újvidék

városaival is formálódik egyfajta funkcionális együttműködés, amit a későbbi szerb EU-s integráció erősíthet.

Németország városhálózat-fejlesztési tervei, sikeres mintái

A kormányzati berendezkedési forma befolyással van a területfejlesztés sikerességére, ennek egyik kiváló példája a Német Szövetségi Köztársaság föderatív berendezkedése. A német szövetségi államok nagy befolyással és jelentős forrásokkal rendelkeznek, amelyeknek jelentős részét tudják a területfejlesztés szolgálatába állítani.

Európa legerősebb gazdaságában pontosan az jelentette és jelenti még most is a problémát, hogy a főváros, Berlin történelmi múltjából, földrajzi elhelyezkedéséből fakadóan nem tudja betölteni azt a kontinentális és globális meghatározó szerepet, amely nagyságrendjének megfelelően. A központi kormányzat ezért a főváros megerősítésére koncentrál, a decentralizált közigazgatási rendszer azonban erős ellensúlyokat képezett a településszerkezetben. A másodlagosnak nevezhető növekedési pólusok közül a szakirodalom München városát emeli ki pozitív példaként, ezek mellett azonban számos innovatív városhálózati együttműködés is létezik, fejlődik [SGPTD 2012].

A német horizontális fejlesztési politika prioritása az volt, hogy hosszabb távon az emberi erőforrás igényes gazdasági szereplőket, funkciókat kell támogatni, ilyen módon jelentős támogatásban részesültek az oktatási intézmények, a kutatóintézetek, a technológiai klaszterek, valamint a kis- és közepes méretű innovatív vállalatok. Mindezek az intézkedések az észak-európai fejlesztési stratégiákban is kiemelt szerepet játszottak, hasonló terveket hajtottak végre Hollandiában, Finnországban, Svédországban és Dániában is, az országok és régiók területi adottságainak megfelelően.

München városára jellemző, hogy az üzleti élet, a kutatóintézetek, valamint a helyi politikai elit konszenzusra jutott a fejlesztési igények felmérésében, így a város a tudásalapú, regionális szemléletű fejlesztés mintapéldájává vált. A mindenkori központi kormányzat teret engedett a helyi elképzeléseknek, diverzifikált, fenntartható társadalmi-gazdasági szerkezetet ért el így a város. A siker egyik kulcsa az, hogy a városrégió innovációs intézményrendszere a már jól működő oktatás-kutatási intézményrendszerbe ágyazódott bele, azáltal a folyamatosság nem tört meg, mégis új irányokkal gazdagodott. Másrészt figyelembe vették a helyi társadalom igényeit, ezáltal a bizalom és a kooperáció jól működő hálózatokat hozott létre. Ennek eredményeképp a következők jellemzik a várost [SGPTD 2012, p. 32.]:

- Konszenzusos kapcsolatot ápolnak a hálózatok résztvevői és az érdekeltek.
- Óriási, nemzetközi tudásbázissal rendelkezik a város.
- Az egyetemek létrehoztak egyfajta kutatási miliőt, valamint tudatosan vállalkozói szemléletű oktatási rendszert és gazdasági szereplőket alkottak meg.
- A helyi kereskedelmi kamara a KKV szektort összekapcsolja a politikai döntéshozókkal és innovációs infrastruktúrát is biztosít számukra.

Mint minden sikertörténetnek, München esetének is vannak kedvezőtlen hatásai. A környező kisebb településekkel való hosszabb távú együttműködést kifejezetten veszélyezteti a város rendkívül kedvezőtlen, töredezett területi szerkezete és mohó területhasználata, amely a rekreációs területeket is csökkenti, valamint környezeti károkat okoz. A kiválóan működő infrastrukturális rendszer másfelől tekintve komoly veszélyfaktorként hat a hagyományos vidéki környezetre, az életminőségre és a természetes reprodukciós folyamatokra.

Hamburg és Stuttgart is jó példaként szolgál a nagyvárosi városrégió fejlesztési stratégiájára, de a városhálózati együttműködések egyik példájaként a közép-németországi városhálózatot mutatom be. A közép-németországi metropolrégió (Metropolregion Mitteldeutschland) a szász háromszög intézményéből fejlődött ki, amelyet 1994-ben alapított öt város: Drezda, Lipcse, Halle, Chemnitz és Zwickau. Később további városok léptek be a hálózatba: Jena, Gera, Magdeburg és Dessau. Erfurt és Weimar települései pedig külső partnerként szintén részt vesznek a hálózat munkájában [Meijers et al. 2012].

A három szövetségi államra kiterjedő együttműködés 5 munkacsoportban végzi területfejlesztési munkáját. Az üzleti szféra és tudomány elnevezésű munkacsoport a régió gazdasági teljesítményét erősíti és a versenyképesség fokozását célozza meg, a kultúra és turizmus elnevezésű főleg a térség turisztikai értelemben vett fölzárkóztatásának rendeli alá magát. Emellett a szállítási hálózatokba való erőteljesebb integráció, a családbarát városi milió és a transznacionális intézményi együttműködés játszik meghatározó szerepet a közös munkában. Ez a policentrikus városhálózat is klasszikus szerkezetváltási problémákkal küzd, amelynek során azt keresik, hogy a hagyományos, jobbra már nem versenyképes üzemeket hogyan lehet átalakítani versenyképes klaszterekké, tudásalapú tevékenységeket folytató rugalmas vállalatokká. Ennek a törekvésnek vannak pozitív eredményei, Chemnitz például az autóiipari tevékenységek mellett a napenergia-ipar jelentős európai szereplőjévé vált, emellett a biotechnológia, a mikroelektronika, a vegyipar, valamint az információs technológia is megjelent a régió gazdasági aktivitásai között. A nagyvárosi funkciók számának bővítése folyamatos és a régió egyetemeinek elkészült tudástérképe is hozzájárul a posztmodern értelemben vett fejlesztési stratégiák követelményeinek. Az együttműködés hátránya azonban az, hogy a legképzettebb munkaerő Közép-Németországból való kiáramlását nem lehetett megállítani, valamint az, hogy a fejlesztési elképzelések túlzottan az adminisztratív határokat veszik csak figyelembe, a csomóponti régióértelmezés ezáltal hátrányt szenved [Alin – Walsh 2010].

A két ország példájából jól látható, hogy a nyugat-európai országoknak jellemzően olyan koncepciók megalkotására kell összpontosítaniuk, amelyek megfelelnek az első fejezetben bemutatott integrált városfejlesztési koncepció kritériumainak. Kelet-Közép-Európában azonban a társadalmilag és politikailag megkívánt gyorsabb, erőltetettebb gazdasági növekedés, valamint a politikai közelmúlt az egyéb feltételeknek való megfelelést is prioritásnak tartja.

Az integrált városfejlesztés lényeges vonása, hogy egyrészt a három alkotó pillér egységesen fejlődik. Másrészt pedig a helyi civil szféra és társadalom igényeinek megfelelően születnek meg ideális esetben a fejlesztési tervek és akciók. Ahogyan azt Gertheis és szerzőtársai 2010-es munkájukban is bemutatják, az egyes uniós tagállamok történelmi és intézményi hagyományaiknak megfelelően más-más politikai szervezeti és civil együttműködési modelleket alkottak a területi tervezési folyamataik levezénylésére. Az elméleti közgazdaságtani kutatások is rámutatnak arra, hogy a gazdasági teljesítmény és a társadalmi mélyrétegek, hagyományok közti összefüggések a gazdasági és politikai beavatkozások irányát és intenzitását, időbeli elhúzódsát is befolyásolják [Williamson 2000]. Ezeket a hatásokat és sajátosságokat figyelembe véve nem szabad arra a következtetésre jutnunk, hogy a kelet-európai térség országai eleve sikertelenebbek lennének és lesznek az integrált városfejlesztésben.

Következtetések

A policentrikus városfejlesztési koncepció és az integrált fenntartható városfejlesztés az Európai Unió regionális és területi politikájában egyre erőteljesebb pozíciót tölt be. Jelen tanulmány az Európai Unió egy keleti és egy nyugati tagállamára, Romániára és Németországra vonatkoztatva vizsgálta a városfejlesztési koncepciókat. Ez a két tagállam olyan sajátosságokat mutatott föl, amelyek egyfajta referenciaként szolgálnak térségbeli szomszédjaikhoz képest is.

A román esettanulmány arra mutatott rá, hogy egy kevésbé fejlett kelet-európai országban milyen területi fejlesztési elképzeléseket határoz meg a központi kormányzat és a gyakorlatban milyen sikeres mintákról beszélhetünk. Keleti szomszédunk területi szerkezete sokkal inkább nevezhető policentrikusnak mint például hazánké vagy Bulgáriáé. Mindemellett azonban láthattuk, hogy a szakirodalmi elméleti háttérhez képest sokkal inkább centralizált, a belső erőforrásokra kevés figyelmet fordító fejlesztési tervet fogalmazott meg a román politikai elit. Temesvár és a többi említett városrégió esete azonban arra mutat rá, hogy az endogén erőforrásokra alapozott, decentralizációs elemeket fölvonultató, dinamikus modell maradandó eredményeket hoz, fenntartható pályára állítva az adott térség fejlődését.

Németország esetében központi kormányzati városhálózat-fejlesztési koncepcióról nem is beszélhetünk. A szövetségi állami kormányzati szervek sokkal tevékenyebb résztvevői a területi szerkezet alakításának. Mindezek mellett pedig a gazdasági funkciók által körülhatárolt csomóponti városrégiók határozzák meg Németország arculatát. München példája sok tekintetben hasonlóságokat mutat Temesváréval, nyilvánvalóan az általános társadalmi és gazdasági fejlettségi különbségeket figyelembe véve. Németország középső és keleti felének térségei a Közép-Kelet-Európában jelentkező kihívásokhoz hasonló problémákkal szembesültek az elmúlt évtizedben, az ott felállított koncepciók szintén nem hoztak kiegyensúlyozott területi fejlődést és perspektívát.

A tanulmány elméleti részében felvázolt integrált városfejlesztési elképzeléseknek és közösségi fejlesztési dokumentumoknak leginkább tehát a két ismertett városrégió (München és Temesvár) fejlődése feleltethető meg. Ez azt bizonyítja, hogy nem feltétlenül határozza meg a sikerességet az adott ország társadalmi-gazdasági fejlettségi szintje, sokkal inkább az adott kisebb területi entitás szereplői szolgálnak kulcstényezőként.

Hivatkozott források

- ALIN, S. – WALSH, C. [2010] Strategic Spatial Planning in European City-Regions: Parallel Process or Divergent Trajectories? NIRSA Working Paper Series. http://www.nuim.ie/nirsa/research/documents/WP60_Allin_Walsh.pdf Letöltés dátuma: 2013.03.18.
- BARTA GY. [2009] Integrált városfejlesztési stratégia: A városfejlesztés megújítása. *Tér és Társadalom*, 3. pp. 1-12.
- BORZÁN A. [2004] Interregionalizmus a dél-alföldi magyar-román határ mentén. Doktori értekezés, Tessedik Sámuel Főiskola, Gazdasági Főiskolai Kar, Békéscsaba
- CSISZÁRIK-KOCSIR Á. [2008] A magyar helyhatóságok eladósodása az ezredforduló után. *Tér és Társadalom*, 4. pp. 81-95.
- FARAGÓ L. [2006] A városokra alapozott területpolitika koncepcionális megalapozása. *Tér és Társadalom*, 2. pp. 83–102.

- FÖLDI ZS. [2009] A társadalmi részvétel szerepe a városfejlesztés gyakorlatában – európai és hazai tapasztalatok. *Tér és Társadalom*, 3. pp. 27-43.
- GERTHEIS, A. – ILLÉS D. – KALERGIS, D. – LALENIS, K. – SZEMZŐ H. – TOSICS I [2010] National Spatial Planning Policies and Governance Typology. South Framework Programme. <http://www.plurel.net/images/D221.pdf> Letöltés dátuma: 2013. 04. 29.
- GRIGORESCU, I. – MITRICA, B. – MOCANU, I. – TICANA, N. [2012] Urban Sprawl and Residential Development in the Romanian Metropolitan Areas. *Rev. Roum. Géogr./Rom. Journ. Geogr.*, 56, (1), p. 43–59, 2012, București. http://www.rjgeo.ro/atasuri/revue%20roumaine%2056_1/Grigorescu%20et%20al..pdf Letöltés dátuma: 2013. 03. 30.
- GYŐRI, ZS. [2006] Mérsékelt álláspontok a közlekedés fenntarthatóságáról. In Kiss Károly (ed.): *Tanulmánykötet a fenntarthatóság értelmezéséről, lehetőségeiről Magyarországon*. Budapesti Corvinus Egyetem, Környezettudományi Intézet, Budapest, pp. 90-110.
- HAMVAS B. [1983] A világválság. Magvető Könyvkiadó, Budapest.
- HERVAINÉ SZABÓ GY. [2008] Az integratív várospolitikai tapasztalatai a hazai várostérségekben. *Tér és Társadalom*, 1. pp. 77-91.
- IANOS, I. – PEPTENATU, D. – DRAGHICI, C. – PINTILII, R. D. [2012] Management Elements of the Emergent Metropolitan Areas in a Transition Country. Romania, as a Case Study. *Journal of Urban and Regional Analysis*, 2. pp. 149-172.
- LENGYEL I. – RECHNITZER J. [2004] Regionális gazdaságtan. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- LUKÁCS G. [2003] A külföldi tőke és az állami szuverenitás kapcsolata a globalizálódó világgazdaságban – elmélet és empiria. PhD értekezés. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem. Budapest.
- MALECKI, E. J. [2002] Hard and Soft Networks for Urban Competitiveness. *Urban Studies*, 5-6. pp. 929-945.
- MEIJERS, E – HOLLANDER, K – HOOGERBRUGGE, M [2012] Case study Metropolregion Mitteldeutschland. European Metropolitan network Institute, Hága.
- POPESCU, C. [2011] The Economy of a Regional Metropolis. Case-Study: Iasi, Romania. *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, No. 33 E/2011, pp. 255-276.
- PICKETT, S. T. A. – CADENASSO, M. L. – GROVE, J. M. – NILON, C. H. – POUYAT, R. V. – ZIPPERER, W. C. – COSTANZA, R. [2001] Urban Ecological Systems: Linking Terrestrial Ecological, Physical, and Socioeconomic Components of Metropolitan Areas. *Annual Review of Ecology and Systematics*, 32. pp. 127-157.
- RECHNITZER J. – SMAHÓ M. [2011] Területi politika. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SZIGETI C. – FARKAS SZ. – CSISZÁRIK-KOCSIR Á. – MEDVE A. [2013] An Analysis of the Time- and Location- Related Aspects of the Ecological Footprint Index. *International Journal of Business and Management Studies*, 2 (2): pp. 111-118.
- SZABÓ D. R. [2014] Policentrikus Magyarország: Problémák és lehetséges stratégiák. In: *Kulturális és társadalmi sokszínűség a változó gazdasági környezetben*. International Research Institute, Komárno, pp. 18-25.
- TÓTH G. [2013] Mi legyen a gyerek neve? A haszonökonómiától a gazdasági teológiáig. *Valóság*, 2013/4, pp. 43-63.

- TÓTH G. [2009] Miért van szükség új közgazdaságtanra? Valóság, 2009/5, pp. 68-84.
WILLIAMSON, O. E. [2000] The New Institutional Economics: Taking Stock, Looking Ahead. Journal of Economic Literature, 38 (3), pp. 595-613.

Egyéb dokumentumok:

Leipzig Charter on Sustainable European Cities – Lipcsei Charta a fenntartható európai városokról. [2007] http://www.qec-eran.org/documents/errn/Leipzig_Charter_on_Sustainable_European_Cities_Draft__March_2007.pdf Letöltés dátuma: 2013. 11. 05.

SGPTD [2012] Second Tier Cities and Territorial Development in Europe: Performance, Policies and Prospects. Scientific Report, ESPON.
http://www.espon.eu/export/sites/default/Documents/Projects/AppliedResearch/SGPTD/SGPTD_Scientific_Report_-_Final_Version_27.09.12.pdf Letöltés dátuma: 2014.03.12.

Strategic Concept of Territorial Development 2030, Romania – Románia területi fejlődésének stratégiai koncepciója 2030-ig
[2008]http://www.mdrl.ro/_documente/publicatii/2008/Brosura_Conc_strat_EN.pdf
Letöltés dátuma: 2014.04.02.

Territorial Agenda of the European Union 2020 – Az Európai Unió területi agendája 2020-ig.
[2011] <http://www.eu2011.hu/files/bveu/documents/TA2020.pdf> Letöltés dátuma: 2013. 11. 27.

Szerző

PINTÉR Tibor

Abszolvált PhD hallgató
Széchenyi István Egyetem,
Regionális- és Gazdaságtudományi Doktori Iskola
9026 Győr, Egyetem tér 1.
e-mail: pintert@sze.hu

